

Flexió nominal

- La segona declinació

Flexió verbal

- Pretèrit imperfecte d'indicatiu
 - de verbs regulars
 - del verb sum

Sintaxi

- Preposicions més usuals
en els complements circumstancials de lloc

FLEXIÓ NOMINAL

• La segona declinació

La segona declinació (o declinació temàtica) aplega els substantius el genitiu dels quals sempre duu com a desinència la vocal **-i**. Els nominatius, en canvi, varien. Es donen els següents tipus, que presentem pels enunciat:

MEMORANDA:
Tipus de substantius de la 2a declinació
SUBSTANTIUS MASCULINS: nominatiu -us , genitiu -i (tipus <i>dominus -i</i>) nominatiu -er, genitiu -i (tipus <i>puer -i</i>, <i>ager -gri</i>) nominatiu -ir, genitiu -i (tipus <i>uir uiri</i>) SUBSTANTIUS NEUTRES: nominatiu -um, genitiu -i (tipus <i>templum -i</i>)

I.1.1.- Substantius masculins de la segona declinació (nom. -us, -er, -ir).

Pel que fa al **gènere**, els substantius d'aquesta categoria són gairebé tots masculins. Només trobem algun femení i poquíssims neutres en la primera de les tres subclasses (substantius de nom. en **-us**).

- Són força escassos els **substantius femenins** de la segona declinació. Es tracta, sobretot, d'alguns noms d'arbres (*pirus -i*: "la perera"; *malus -i*: "el pomer"; *populus -i*: "el pollancre"¹) i alguns noms de països, illes i ciutats (*Aegyptus -i*: "Egipte"; *Rhodus -i*: "Rodes"; *Corinthus -i*: "Corint").
- També hi ha tres **substantius neutres** que segueixen aquesta declinació: *uulgus -i*: "el poble"; *pelagus -i*: "el pèlag, la mar"; *uirus -i*: "el verí".

Quant als paradigmes de la seva **declinació**, hi ha els tres models amunt assenyalats: nom. sing. en **-us**, **-er** i **-ir**. Tot amb tot: en aquest tres tipus, les úniques desinències diferents les trobem als nominatius i vocatius singulars; per a la resta de casos, les terminacions són idèntiques.

A) tipus DOMINVS -i

Tipus -VS <i>dominus -i</i> (m) 'senyor'	SINGULAR	PLURAL
Nominatiu	Dominus	Domini
Vocatiu	Domine	Domini
Acusatiu	Dominum	Dominos
Genitiu	Domini	Dominōrum
Datiu	Domino	Dominis ²
Ablatiu	Domino	Dominis ²

Aquest tipus de la segona declinació (nom- **-us**) és l'únic cas en tota la declinació llatina en què un vocatiu (concretament, el singular) no és igual al nominatiu³.

B) tipus PVER PVERI / AGER AGRI

Els substantius de la segona que fan el nominatiu en **-er** són tots masculins. Com s'ha dit, menys en el nom. i voc. sing., les seves terminacions són idèntiques a les del tipus en **-us**. Dins dels substantius masculins en **-er**, **en distingim dues classes o subtipus**, segons si presenten o no alguna variació en l'arrel al llarg de la seva flexió.

² Cal reparar en la terminació del datiu i de l'ablatiu plurals, que són compartits pels substantius de la 1a declinació. Quan un nom masculí en **-us** comparteixi arrel amb un substantiu femení en **-a** (per exemple *filius* i *filia*, respectivament 'fill' i 'filla'), per evitar confusions entorn al gènere en aquests dos casos el femení pren una altra terminació (en **-ābus**): així, 'per als fills i per a les filles', en datiu plural es dirà *filiis et filiābus*.

³ S'escau d'afegir que els substantius acabats en **-ius** presenten un vocatiu singular particular, amb terminació **-i**. Així, el vocatiu sing. del nom *filius* és *fili*, el de l'antropònim *Antonius* és *Antoni*, etc.

B.1.- MONOTEMÀTICS O SENSE CANVIS A L'ARREL: *puer pueri* (m) 'nen, noi'

Tenen les mateixes terminacions que els substantius de nom. en **-us**, amb l'única excepció que el nom. i el voc. sing. acaben en **-er**. Si et fixes bé, **-er** no és pas cap desinència de cas, sinó part de l'arrel del substantiu. Si aïllem l'arrel a partir del genitiu (enunciat, *puer pueri*), tenim que aquesta en tota la flexió és sempre *puer*.

TIPVS -ER invariable	SINGULAR	PLURAL
Nominatiu	puer	pueri
Vocatiu	puer	pueri
Acusatiu	puerum	pueros
Genitiu	pueri	puerōrum
Datiu	puero	pueris
Ablatiu	puero	pueris

B.2.- BITEMÀTICS O AMB CANVIS A L'ARREL: *ager agri* (m), 'camp'

Les terminacions de cas són idèntiques al tipus precedent (*puer*). La diferència, doncs, es troba tan sols en l'arrel.

TIPVS -ER variable	SINGULAR	PLURAL
Nominatiu	<i>ager</i>	agri
Vocatiu	<i>ager</i>	agri
Acusatiu	agrum	agros
Genitiu	agri	agrōrum
Datiu	agro	agris
Ablatiu	agro	agris

La particularitat d'aquest subtipus rau en el fet que el nom. / voc. sing. i la resta dels casos no tenen exactament la mateixa arrel. Fixa't en el substantiu que aportem com a model: per al nom. i voc. sing. l'arrel és ***ager-*** (en cursiva al requadre *supra*), per a la resta dels casos és ***agr-***.

Com es declinen aquests mots?

- El nominatiu i el vocatiu singular és tal com el trobem en la primera forma de l'enunciat. Així, per al mot l'enunciat del qual és *ager agri*, nom. i voc. sing. és *ager*.
- En tots els casos llevat del nominatiu i el vocatiu singular, s'usa sempre l'arrel que dona el genitiu singular, és a dir, la que apareix en la segona forma de l'enunciat un cop se'n treu la terminació *-i* (en l'exemple amunt aportat: *ager agri* → arrel **AGR-**).

L'arrel variable apareix perquè el lexema ha patit un accident fonètic anomenat **síncope**, que consisteix en la desaparició d'una vocal anterior o posterior a la tònica. En un estrat més primitiu del llatí, l'arrel de tots els casos del mot que fem servir com a model seria *ager-*. Amb el pas del temps, però, en les formes esdrúixoles es va tendir a pronunciar la vocal *e* de la síl·laba posttònica cada cop amb menys intensitat, fins que va acabar desapareixent. És a dir, el gen. sing., que inicialment seria *ágeri* passaria a pronunciar-se *ág(e)ri* i, finalment, *agri*⁴.

C) tipus VIR VIRI

*Vir uiri*⁵ (i els seus derivats, com *triumvir*, *duumvir*, *semmuir*⁶, etc.) és l'**únic substantiu** llatí que fa el nominatiu en **-ir** i el genitiu en **-i**. La seva declinació és idèntica a la de *puer* -i: *uir*, *uir*, *uirum*, *uiri*, *uiro*, *uiro* (singular) // *uiri*, *uiri*, *uiros*, *uirōrum*, *uiris*, *uiris* (plural).

⁴ El fenomen de la síncope no és tan estrany com de primeres podria semblar. Per exemple, el català parlat presenta força casos de síncope de la vocal pretònica: no heu sentit mai dir **Tresa* en lloc de *Teresa*, **carmel* en comptes de *caramel*, o **pro* en lloc de *però*?

⁵ *Vir* en llatí vol dir «home», en el sentit d'ésser humà mascle, l'antònim de «dona». De fet, la paraula «virilitat» prové del mateix ètim. En molts textos *uir* pot ser traduït com a «guerrer», per la raó que en la mentalitat tradicional romana la guerra era l'activitat masculina per antonomàsia.

⁶ Els dos primers substantius en català es tradueixen per **triumvir** i **duumvir**. *Semmuir* literalment vol dir «mig home» i es feia servir com a sinònim d'efeminat.

I.1.2.- Substantius neutres de la 2a declinació

Dins la segona declinació, hi ha un munt de substantius de gènere neutre. Tots ells es declinen segons el paradigma següent:

ENUNCIAT: *templum* –i (n), 'temple'

Neutres	SINGULAR	PLURAL
Nominatiu	templum	templa
Vocatiu	templum	templa
Acusatiu	templum	templa
Genitiu	templi	templōrum
Datiu	templo	templis
Ablatiu	templo	templis

Els neutres de la 2a declinació només es diferencien dels substantius masculins de la mateixa declinació en els tres primers casos que, a més, en tots els mots neutres sempre són idèntics (nominatiu = vocatiu = acusatiu).

Sobre la declinació dels substantius neutres llatins. Tots ells, independentment de la declinació a la qual pertanyin, sempre:

- tenen una mateixa forma per als tres primers casos del singular (nom., voc., ac.) i una altra per als tres mateixos casos del plural.
- La terminació dels tres primers casos del plural o és una **a** o finalitza amb la vocal **a**.

FLEXIÓ VERBAL

• Pretèrit imperfet d'indicatiu

L'imperfet d'indicatiu (abreujat *impf IND*) té pràcticament el mateix valor que l'imperfet català. És a dir, es fa servir principalment per a accions continuades en el passat. Si prenem com a exemple l'oració *De petit jo tocava el piano* resulta evident que aquesta és una acció succeïda en un passat no puntual (*no vaig tocar el piano un dia i prou*) sinó continuada en el temps.

L'imperfet d'indicatiu es reconeix fàcilment

- en els verbs regulars perquè inclou sempre l'infix *-ba-*,

que constitueix el morfema tempoal característic d'aquest temps,

i que es manté

com *-ba-* per als verbs de la 1a conjugació en castellà:

parabat > preparaba / *parabant* > preparaban

com *-va-* / *-ve-* per als verbs de la 1a conjugació en català:

parabat > preparava / *parabant* > preparaven

- en el verb *sum* perquè ha canviat poc en la seva evolució

al castellà: erat > era / erant > eran

i al català: erat > era / erant > eren

En els verbs regulars (o verbs de les conjugacions 1a, 2a, 4a , 3a i 3a mixta)

l'imperfet d'indicatiu es forma inserint l'infix *-ba-* ,

entre el tema de present i les terminacions o desinències de persona,

amb la salvetat que per a aquest temps la desinència de 1a persona singular no és *-o* sinó *-m*

(no **amabao* [= **ama-ba-o*], doncs. sinó *amabam* [= *ama-ba-m*]).

Com es pot veure en la taules de més baix,

aquesta formació de l'imperfet d'indicatiu mitjançant l'infix *-ba-* no planteja cap complicació en els verbs

de la 1a conjugació	(de tema acabat en ...a) :	<i>para-ba-t</i>	:	preparava
de la 2a conjugació	(de tema acabat en ...e) :	<i>mone-ba-t</i>	:	amonestava

però sí en els verbs de les altres tres conjugacions, en els quals s'insereix a més una vocal *-e-* entre el tema i l'infix *-ba-*

4a conjugació	(de tema acabat en ...i) :	<i>dormi-e-ba-t</i>	:	dormia
3a conjugació	(de tema acabat en consonant) :	<i>reg-e-ba-t</i>	:	regia
3a conjugació mixta	(de tema acabat en ...i per a uns temps, :	<i>rap-i-e-ba-t</i>	:	raptava

entre ells el present i l'imperfet,

però en consonant per a d'altres temps)

Pel que fa al verb *sum*, l'infix no era *-ba-* sinó tan sols *-a-*,
el qual s'afegia en llatí arcaic a l'arrel *es-* (que en l'imperfet no alternava amb l'arrel *s-*, com en el present),
la qual després va veure el seu so [s] transformat en els so [r],
en virtut de l'alteració fonètica anomenada rotacisme, segons la qual el so *-s-* esdevé *-r-* quan es troba entre vocals.

Aquest fenòmen fonètic (que també es dona en altres temps del verb *sum* i en determinats tipus de substantius de la tercera declinació)
va tenir lloc en llatí a les acaballes del segle IV aC, i no és exclusiu de la llengua llatina: en català, per exemple, la paraula *cirera* remunta a
un antic *ciresa* (que en castellà va donar *cereza* i en francès *cerise*).

impf

IND

1a conjug	2a conjug	4a conjug	3a conjug	3a conjug mixta	conjugació irregular
tema en ...a- :	tema en ...e- :	tema en ...i- :	tema en cons.- :	tema en cons.- :	tema en
para-	mone-	dormi-	reg-	rap-	es-

1a sg	par <u>abam</u>	mone <u>ebam</u>	dormi <u>iebam</u>	reg <u>ebam</u>	rap <u>iebam</u>	eram
2a sg	par <u>abas</u>	mone <u>ebas</u>	dormi <u>iebat</u>	reg <u>ebas</u>	rap <u>iebas</u>	eras
3a sg	par <u>abat</u>	mone <u>ebat</u>	dormi <u>iebas</u>	reg <u>ebat</u>	rap <u>iebat</u>	erat
1a pl	par <u>abamus</u>	mone <u>ebamus</u>	dormi <u>iebamus</u>	reg <u>ebamus</u>	rap <u>iebamus</u>	eramus
2a pl	par <u>abatis</u>	mone <u>ebatis</u>	dormi <u>iebatis</u>	reg <u>ebatis</u>	rap <u>iebatis</u>	eratis
3a pl	par <u>abant</u>	mone <u>ebant</u>	dormi <u>iebant</u>	reg <u>ebant</u>	rap <u>iebant</u>	erant

para- [^] ba-m	mone- [^] ba-m	dormi- [^] e-ba-m	reg- [^] e-ba-m	rap-i- [^] e-ba-m	es-a- [^] m
para-bas	mone-ba-s	dormi- [^] e-ba-s	reg- [^] e-ba-s	rap-i- [^] e-ba-s	es-a-s
para-bat	mone-ba-t	dormi- [^] e-ba-t	reg- [^] e-ba-t	rap-i- [^] e-ba-t	es-a-t
para-ba-mus	mone-ba-mus	dormi- [^] e-ba-mus	reg- [^] e-ba-mus	rap-i- [^] e-ba-mus	es-a-mus
para-ba-tis	mone-ba-tis	dormi- [^] e-ba-tis	reg- [^] e-ba-tis	rap-i- [^] e-ba-tis	es-a-tis
para-ba-nt	mone-ba-nt	dormi- [^] e-ba-tis	reg- [^] e-ba-nt	rap-i- [^] e-ba-nt	es-a-nt

SINTAXI

- Preposicions més usuals

en els complements circumstancials de lloc

En llatí l'ús de les preposicions és menor que en altres llengües perquè els casos ja indiquen la funció dels substantius, però quan es tracta d'expressar una circumstància de lloc sovint no n'hi ha prou amb l'ús del cas per concretar el valor del substantiu, que per si sol constitueix un sintagma nominal (SN), i es recorre a l'ús d'una preposició, que juntament amb el seu règim (el substantiu al qual precedeix) configura un sintagma preposicional (SPrep).

Així, cadascun dels casos del substantiu *hortus* -i (m): 'jardí' constitueix per si sol un SN,

<i>hortus</i>	<i>horte</i>	<i>hortum</i>	<i>horti</i>	<i>horto</i>	<i>hortos</i>	<i>hortorum</i>	<i>hortis</i>
nom sg	voc sg	ac sg	gen sg nom pl voc pl	dat sg abl sg	ac pl	gen pl	dat pl abl pl

però quan s'hi afegeix al davant una preposició, la qual cosa només és possible amb els casos acusatiu i ablatiu, aquest SN esdevé un SPrep:

in hortum (cap a l'hort) és un SPrep format per la preposició *in* i el SN format pel substantiu *hortus* en acusatiu singular

in horto (en l'hort) és un SPrep format per la preposició *in* i el SN format pel substantiu *hortus* en ablatiu singular

L'ús d'acusatiu o ablatiu depèn generalment de la preposició que s'utilitzi, atès que la majoria de les preposicions regeixen o bé acusatiu o bé ablatiu. Un reduït nombre de preposicions accepta tots dos casos, però amb valors diferents, i entre elles la més freqüent és *in*, que com es veu en els exemples d'abans implica la idea de moviment cap a un lloc quan va seguida d'un substantiu en acusatiu (*in hortum*) i la idea de situació en un lloc quan va seguida d'un substantiu en ablatiu (*in horto*).

Els tipus de complements circumstancials de lloc i les preposicions més emprades quan el complement circumstancial està representat per un sintagma preposicional són els següents.

- CCL *ubi*, que expresa el lloc on s'està,
- * s'anomena així perquè respon a la pregunta *ubi*, és a dir, 'on',
- i es construeix sovint amb la preposició *in* seguida d'ablatiu:

Ubi estis? : On sou?

In horto sumus. : Som a l'hort.

- CCL *quo*, que expressa el lloc cap al qual hi ha un moviment,
s'anomena així perquè respon a la pregunta *quo*, és a dir, '(a) on' o 'cap a on',
i es construeix sovint amb la preposició *in* o *ad* seguida d'acusatiu:

Ubi itis? : (Cap a) On aneu?

In hortum imus. : Anem a l'hort.

Ad hortum imus. : Anem cap a l'hort.

in + ac es fa servir quan hom sap que entrarà en el lloc al qual es dirigeix
o quan té la intenció d'entrar-hi

ad + ac es fa servir quan hom no sap si podrà entrar al lloc al qual es dirigeix,
o quan no té la intenció d'entrar-hi

- CCL *unde*, que expressa el lloc des del qual hi ha un moviment, s'anomena així perquè respon a la pregunta *unde*, és a dir, 'd'on' o 'des d'on', i es construeix sovint amb les preposicions *e* (o *ex*) i *a* (o *ab*) seguides d'ablatiu:

<i>Unde uenitis?</i>	:	D'on veniu?
<i>Ex horto uenimus.</i>	:	Venim de l'hort.
<i>Ex oppido uenimus.</i>	:	Venim de la ciutat.
<i>E casa uenimus.</i>	:	Venim de la cabana.
<i>Ab horto uenimus.</i>	:	Venim de l'hort.
<i>Ab oppido uenimus.</i>	:	Venim de la ciutat.
<i>A casa uenimus.</i>	:	Venim de la cabana.

e (o *ex*) + abl es fa servir quan hom vol indicar que ha sortit de l'interior del lloc del qual ve

a (o *ab*) + abl es fa servir quan hom no vol indicar que ha sortit de l'interior del lloc del qual ve

La forma *ex* es fa servir quan la paraula següent comença per vocal o amb *h*,
la forma *e* quan la paraula següent comença per consonant que no sigui *h*.

Igualment,

la forma *ab* es fa servir quan la paraula següent comença per vocal o amb *h*,
la forma *a* quan la paraula següent comença per consonant que no sigui *h*.

- CCL *qua*, que expressa el lloc pel qual hi ha un moviment,
s'anomena així perquè respon a la pregunta *qua*, és a dir, 'per on'
i es construeix amb la preposició *per* seguida d'acusatiu

Qua itis? : Per on aneu?

Per hortum imus. : Anem per l'hort. [No deambulant dins l'hort, sinó travessant l'hort.]

- * El CCL *ubi* també pot ser expressat per mitjà de l'anomenat cas locatiu,
un seté cas que servia per expressar la circumstància de lloc en el qual hom està,
i que va desaparèixer en general de la declinació però va perviure per a alguns substantius que indiquen lloc,
com per exemple

humus -i (f): terra, sòl, el locatiu del qual és *humi* (de manera que es pot confondre's amb el seu genitiu singular): 'al terra'
de la 2a declinació

rus ruris (n): camp, el locatiu del qual és *ruri* (de manera que es pot confondre's amb el seu datiu singular): 'al camp'
de la 3a declinació

domus -us (f): casa, un substantiu que presenta en la seva declinació una mescla o coexistència de terminacions de la 2a i
de la 4a declinacions,
i el locatiu del qual és *domi*: 'en casa'